

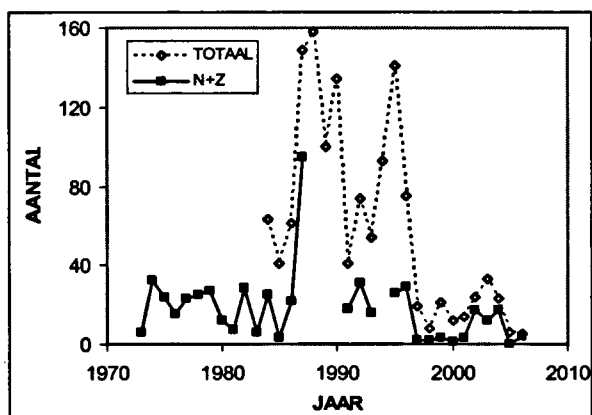
Het voorkomen van kwikstaarten in de Eempolders

Sterk verwante soorten kunnen heel anders reageren op veranderingen in een gebied als de Eempolders. Zowel de Witte als de Gele Kwikstaart leven van insecten en andere ongewervelde dieren. In Nederland is de Gele Kwikstaart als broedvogel op grasland sterk afgenomen, en uit de Eempolders zelfs een aantal jaren verdwenen. Gelukkig hebben zich sinds enkele jaren weer enige paren gevestigd. Doordat er veel meer gebouwd is zal er meer nestelgelegenheid voor de Witte Kwikstaart zijn gekomen.

Jan Mooij

In onze streken zijn naast de Veldleeuwerik en de Graspieper, de kwikstaarten de belangrijkste traditionele weidevogels. In de vroegere traditionele weidegebieden was de Gele Kwikstaart vaak een talrijke broedvogel. Deze soort broedt op de grond tussen het gras. De Witte Kwikstaart broedt in allerlei holtes, in ons gebied vaak onder bruggetjes en rond boerderijen.

Van de Eempolders is bekend dat er vroeger veel Gele Kwikstaarten broedden. In 'Vogels tussen Vecht en Eem', een avifauna van het werkgebied van onze vogelwerkgroep (Jonkers *et al.* 1987), meldt men dat tussen 1967 en 1970 op een gebied van 2000 ha in de Eempolders 119 paren werden gevonden. Het is niet duidelijk welk gebied precies wordt bedoeld, maar het is iets kleiner dan het gebied dat nu bij de Eempoldertellingen geteld wordt. Er is dan al sprake van een sterke achteruitgang, want in hetzelfde gebied vond men in 1950 nog 270 paar. Dit zijn aantallen waar wij tegenwoordig zelfs niet meer van kunnen dromen.

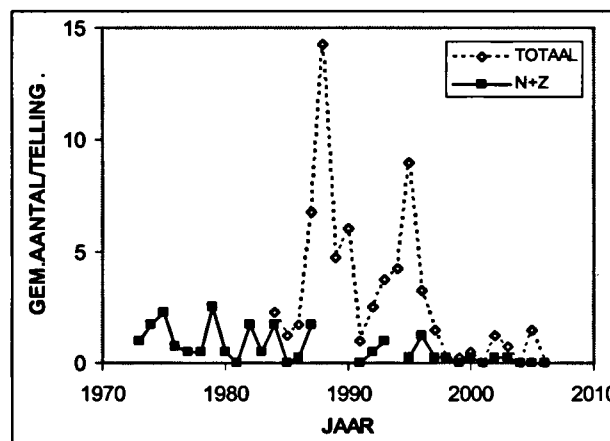

Figuur 1. Totaal aantal getelde Gele Kwikstaarten per jaar. De getrokken lijn geeft de aantallen zonder de Oosterveen, de stippellijn de totale aantallen.

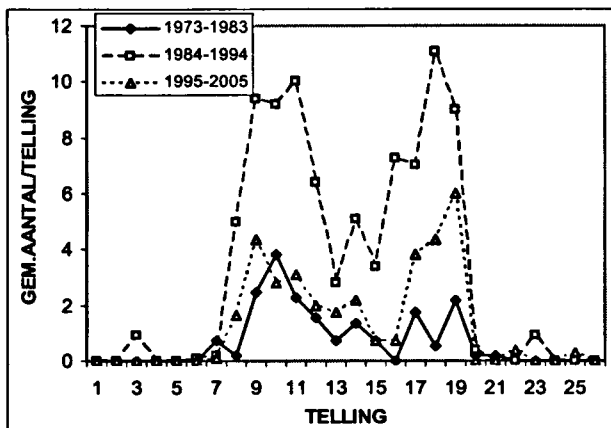
In figuur 1 zien we het totale aantal getelde Gele Kwikstaarten per jaar. In deze grafiek geeft de getrokken lijn de resultaten voor de oorspronkelijke telgebieden: de Noordpolder te Veld en de Maatpolder (Noord), en de Zuidpolder te Veld (Zuid). Vanaf 1984 is ook de Oosterveen (tegenwoordig op kaarten als De Kampen

aangeduid) meegeteld, de stippellijn geeft het totaal inclusief de Oosterveen.

In de totale aantallen hebben wij het over broedvogels en doortrekkers. Om de trend voor de broedvogels te bepalen heb ik de gemiddelde aantallen per telling voor de tellingen 12 tot en met 15 berekend. Dit is de periode van half juni tot en met juli. In deze periode is de voorjaarstrek afgelopen en de najaarstrek nog niet begonnen, zodat we mogen aannemen dat we met broedvogels te maken hebben. De resultaten staan in grafiek 2. Het lijkt er op dat al in 1973 de aantallen in het toen getelde gebied (dus zonder de Oosterveen) laag waren. Kort nadat de Oosterveen bij de telling was betrokken, namen de aantallen waargenomen Gele Kwikstaarten daar sterk toe. Verrassend genoeg waren de aantallen in de Oosterveen de eerste drie jaar nog laag, wat suggereert dat dit een echte toename was. Met een inzinking rond 1990 (de landinrichting?) bleven de aantallen hoog tot ongeveer 1995, daarna stortten ze plotseling in elkaar. In het oorspronkelijke telgebied nemen de aantallen langzaam af. Na 1995 zijn hier in de broedtijd vrijwel geen waarnemingen meer. In Nederland is de Gele Kwikstaart als broedvogel op grasland sterk afgenomen.

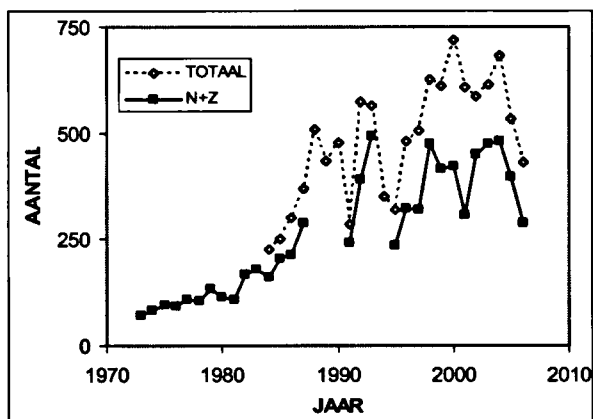

Figuur 2. Gemiddeld aantal getelde Gele Kwikstaarten per telling voor de tellingen 12 t/m 15 (broedtijd)

Figuur 3. Gemiddeld aantal Gele Kwikstaarten per telling voor de drie periodes van elf jaar

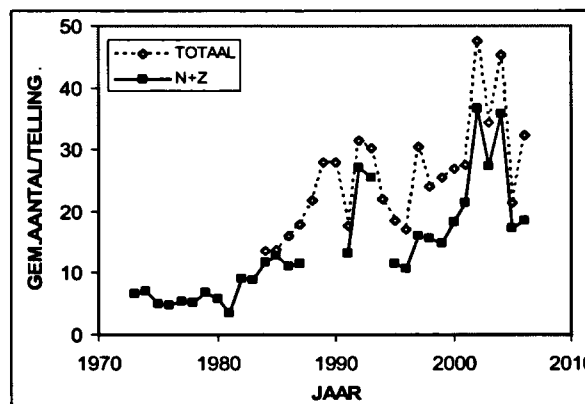
In figuur 3 zien we de verdeling van de aantallen Gele Kwikstaarten over het jaar. Hierbij is telkens voor elf jaar het gemiddelde aantal waargenomen vogels per telling bepaald. Let op dat in de eerste periode deze getallen zonder de Oostermeent zijn. Zoals bij een trekvogel te verwachten is, ontbreekt de Gele Kwikstaart in de winter. In het voor- en najaar is hij juist relatief talrijk, wat wijst op doortrek. De laatste jaren concentreert deze doortrek zich in het najaar.

Figuur 4. Totaal aantal getelde Witte Kwikstaarten per jaar. De getrokken lijn geeft de aantallen zonder de Oosterveent; de stippellijn de totale aantallen.

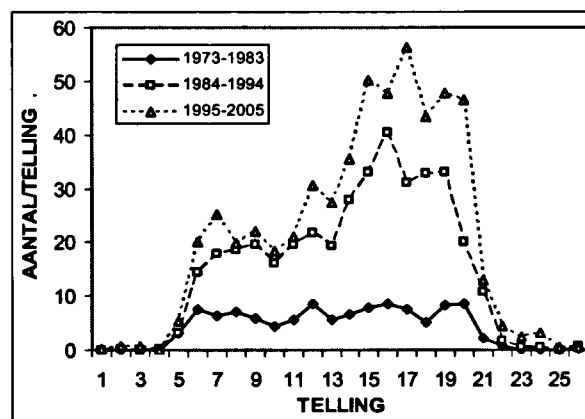
De ontwikkeling van de aantallen Witte Kwikstaarten is totaal anders. Figuur 4 laat zien dat de aantallen sinds het begin van de tellingen gemiddeld met 5,5% per jaar gestegen zijn. Ook de presentie blijkt gestaag toe te nemen. De landinrichting heeft geen duidelijke invloed, al lijkt de slingering in de lijn na 1990 groter te worden. Opvallend is dat in het begin van de tellingen verreweg de meeste Witte Kwikstaarten in de Zuidpolder te Veld voorkwamen. Sindsdien zijn in de rest van het gebied de aantallen veel sterker toegenomen dan in het zuiden zodat we tegenwoordig de meeste Witte Kwikstaarten in het noorden van het telgebied tellen. In de Oosterveent zijn er ongeveer even veel als in de Zuidpolder te Veld. Omdat de laatste een vier keer

zo groot oppervlak heeft is de dichtheid in de Oosterveent dus veel hoger.

Figuur 5. Gemiddeld aantal getelde Witte Kwikstaarten per telling voor de tellingen 10 t/m 14 (broedtijd)

De aantallen in de broedtijd nemen ook gestaag toe, met gemiddeld ongeveer hetzelfde percentage als de totale aantallen. Ook hier verschuiven de grootste aantallen van zuid naar noord in de loop van het onderzoek. Landelijk neemt het aantal broedparen iets toe, maar veel minder dan we in de Eempolders constateren.

Figuur 3. Gemiddeld aantal Witte Kwikstaarten per telling voor de drie periodes van elf jaar

De verdeling over het jaar vinden we in figuur 6. De Witte Kwikstaart is langer aanwezig dan de Gele, maar in de winter verdwijnt hij nagenoeg geheel. Ook hier valt het plotselinge verschijnen en verdwijnen op. In de eerste jaren blijven de aantallen vrijwel constant over het jaar. Daarna zijn er in de tweede helft van het jaar duidelijk meer vogels dan in de eerste helft. De toename treedt op na de broedtijd en zou dus het gevolg kunnen zijn van het uitvliegen van de jonge vogels. Het is echter niet duidelijk waarom dat in de eerste jaren niet gebeurde. Was in die tijd het broedresultaat slechter? Het is niet waarschijnlijk dat de trek een rol speelt want die komt pas in september - dat is rond telling 18 - een beetje op gang. De ongeveer even grote toename van de totale aantallen en de aantallen broedvogels in de

loop van de tijd is ook een aanwijzing dat het om eigen jonge vogels gaat.

Volledigheidshalve moet ik ook nog de Grote Gele Kwikstaart noemen. Deze soort wordt incidenteel waargenomen. Als we per zes jaar de totale aantallen waargenomen vogels optellen krijgen we nul, één, één, twee, vier en vier waarnemingen. Dit suggereert een toename, maar de aantallen zijn klein. Het broedbiotoop - stromende beekjes - ontbreekt volledig in de Eempolders. Waarschijnlijk is het gebied te open om als overwinteringsgebied aantrekkelijk te zijn.

We zien hier dat sterk verwante soorten heel anders kunnen reageren op veranderingen in een gebied. Doordat er veel meer gebouwd is zal er meer nestelgelegenheid voor de Witte Kwikstaart zijn gekomen. In dit verband is de sterke toename in de Oostermeent trouwens verrassend. Er staan hier en daar verspreid nogal wat schuurtjes en afdakjes die interessant kunnen zijn als broedplaats. In de Zuidpolder te Veld zijn nieuwe boerderijen verschenen, maar toch is de toename daar veel kleiner dan in de Oostermeent. Na jaren achtereen verdwenen te zijn, hebben er weer enkele paren Gele Kwikstaarten in de Eempolders gebroed. Dit was het geval in het reservaat van Natuurmonumenten.

Geraadpleegde literatuur

Jonkers. D.A. R.A. Kole & J. Taapken 1987. Vogels tusen Vecht en Eem. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum: 272-274.

Jan Mooij. "De vogels in de westelijke Eempolders, na de landinrichting (1991 t/m 2002)".